

Анатолій КАРПУК

РОЗВИТОК ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ ДЕРЕВИННОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Проведено комплексний аналіз зовнішньої торгівлі України деревиною та виробами з деревини 44 групи УКТ ЗЕД за показниками: зовнішньоторговельне сальдо, зовнішньоторговельний баланс, Грубеля-Ллойда, Баласса, відносної конкурентоспроможності, співвідношення експортних та імпорتنих цін. Розроблено СВОТ-аналіз зовнішньоторговельної діяльності підприємств лісової промисловості України. Запропоновано регулюючі заходи щодо підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України деревинною продукцією.

Зовнішня торгівля залишається пріоритетним напрямом господарської діяльності України. Незважаючи на те, що питома вага

© Анатолій Карпук, 2011

експорту й імпорту деревини та виробів із неї становить незначну частину в загальному зовнішньоторговельному балансі країни, сальдо за цією групою продукції стабільно залишається позитивним на відміну від багатьох інших товарів. Саме тому дослідження основних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі деревинною продукцією в Україні є актуальним.

Деякі аспекти підвищення ефективності зовнішньоторговельної діяльності підприємств лісового господарства розкрито в працях А. Вічевич [1], О. Горохівського [2], І. Лицура [3], О. Максимець [1; 4] та ін. Однак недостатньо уваги приділялося проблемі експорту лісоматеріалів необроблених і наповнення внутрішнього ринку деревинною продукцією з високою доданою вартістю, яка потребує більш глибокого дослідження.

Мета роботи – аналіз зовнішньої торгівлі деревинною продукцією України для обґрунтування комплексу регулюючих заходів щодо підвищення її ефективності.

При дослідженні використано методи статистичного аналізу (зміни абсолютних обсягів експорту, імпорту та сальдо зовнішньої торгівлі деревинною та продукцією з неї, індекси динаміки та стану балансу), структурного й факторного аналізу (аналіз змін у товарній і географічній структурі експорту та імпорту досліджуваної групи УКТ ЗЕД), а також методи порівняльних переваг у зовнішній торгівлі.

На сьогодні в Україні експорт – імпорт продукції з деревини майже не регламентується: експортери лісоматеріалів не сплачують експортних мит, зборів, ПДВ, що робить експортну діяльність привабливою і прибутковою справою. Крім того, згідно з Податковим кодексом України [5], при вивезенні лісгосподарських товарів (супутніх послуг) у митному режимі експорту підприємство має право на бюджетне відшкодування податку на додану вартість, сплаченого (нарахованого) постачальникам товарів (послуг), вартість яких включається до складу виробничих факторів.

Україна, вступивши до СОТ, прийняла зобов'язання стосовно зниження імпортного мита до нульового рівня практично на всі види продукції за 44 групою УКТ ЗЕД, що відбилося на показниках зовнішньої торгівлі деревинною продукцією за 2008–2010 рр.

Протягом 2008–2010 рр. обсяги експорту й імпорту деревини та виробів із неї мали нестабільну тенденцію. Спад у торгівлі майже за всіма групами деревинної продукції в 2009 р. зумовлено значним зниженням попиту практично на всіх світових ринках внаслідок фінансової кризи. У 2010 р. відбулося поживлення економіки, і торгівля деревинною почала швидко відновлюватися. Найбільші темпи приросту в експорті України за 2008–2010 рр. відмічені за лісоматеріалами необробленими та плитною продукцією. Приріст імпорту в 2010 р. порівняно із 2009 р. найбільше зріс лісоматеріалів необроблених (51.9 %) і фанери клеєної (54.8 %) (табл. 1).

**Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі
продукцією групи 44 УКТ ЗЕД в Україні за 2008–2010 рр. ***

Вид продукції	Обсяг продукції, тис. доларів США			Темпи зростання, %	
	2008	2009	2010	2009/2008	2010/2009
Експорт					
Деревина паливна	35 769	50 778	65 802	142.0	129.6
Вугілля деревне	23 928	29 912	30 506	125.0	102.0
Лісоматеріали необроблені	157 541	118 137	181 693	75.0	153.8
Лісоматеріали оброблені	272 519	194 944	229 397	71.5	117.7
Листи одношарової фанери та шпону	68 492	57 271	58 194	83.6	101.6
Плити деревостружкові	58 579	60 637	81 474	103.5	134.4
Плити деревоволокнисті	3 674	6 312	8 900	171.8	141.0
Фанера клеєна	48 906	31 149	37 671	63.7	120.9
Піддони дерев'яні	16 802	10 362	11 738	61.7	113.3
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	71 043	70 361	83 842	99.0	119.2
Інші види деревинної продукції	43 553	35 080	38 987	80.5	111.1
Усього	800 805	664 943	828 204	83.0	124.6
Імпорт					
Деревина паливна	397	240	336	60.4	140.0
Вугілля деревне	573	493	679	86.1	137.7
Лісоматеріали необроблені	16 641	1 347	2 046	8.1	151.9
Лісоматеріали оброблені	7 538	3 077	3 687	40.8	119.8
Листи одношарової фанери та шпону	7 171	5 058	5 821	70.5	115.1
Плити деревостружкові	130 317	68 262	81 997	52.4	120.1
Плити деревоволокнисті	82 605	44 421	52 935	53.8	119.2
Фанера клеєна	31 447	8 829	13 667	28.1	154.8
Піддони дерев'яні	6 617	4 484	4 875	67.8	108.7
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	203 487	109 118	124 061	53.6	113.7
Інші види деревинної продукції	43 777	35 893	51 427	82.0	143.3
Усього	530 571	281 221	341 530	53.0	121.4

Примітка. * Розраховано за даними Держкомстату України.

Просування вітчизняної лісопродукції на зовнішні ринки здійснюється у декількох напрямках. Серед них слід виділити європейський і азійський, які розрізняються за вимогами до якості та асортименту продукції, торговельною практикою та рівнем цін. У 2010 р. основними імпортерами в Україну лісоматеріалів необроблених були фірми

різних країн, які займали певну частку цього ринку, %: з Туреччини (47.3), Румунії (14.1), Китаю (5.6), Угорщини (4.8), Польщі (4.7); пиломатеріалів – з Італії (11.9), Туреччини (11.7), Угорщини (11.7), Польщі (10.4), Німеччини (9.5) [6].

Хоча експорт вітчизняної деревини та виробів із неї зростає, Україна значно поступається лідерам, оскільки вітчизняні постачальники працюють переважно в тих сегментах ринку, які країни з розвинутою лісовою промисловістю вважають для себе менш прибутковими. У товарній структурі експорту деревинної продукції України за 44 групою УКТ ЗЕД переважають лісоматеріали необроблені та пиломатеріали, частка яких протягом 2008–2010 рр. коливалась на рівні 50 %. Імпортує наша країна переважно деревинну продукцію з високою доданою вартістю – плитну продукцію, вироби столярні та теслярські будівельні деталі з країн ЄС, частка яких в 2010 р. становила 75 % (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага окремих видів деревинної продукції в загальному обсязі експорту – імпорту 44 групи УКТ ЗЕД за 2008–2010 рр. *

Вид продукції	Експорт, %			Імпорт, %		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Деревина паливна	4.5	7.6	8.0	0.1	0.1	0.1
Вугілля деревне	3.0	4.5	3.7	0.1	0.2	0.2
Лісоматеріали необроблені	19.7	17.8	21.9	3.1	0.5	0.6
Лісоматеріали оброблені	34.0	29.3	27.7	1.4	1.1	1.1
Листи одношарової фанери та шпону	8.5	8.6	7.0	1.3	1.8	1.7
Плити деревостружкові	7.3	9.1	9.8	24.6	24.3	24.0
Плити деревоволокнисті	0.5	0.9	1.1	15.6	15.8	15.5
Фанера клеєна	6.1	4.7	4.6	5.9	3.1	4.0
Піддони дерев'яні	2.1	1.6	1.4	1.2	1.6	1.4
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	8.9	10.6	10.1	38.4	38.8	36.3
Інші види деревинної продукції	5.4	5.3	4.7	8.3	12.7	15.1

Примітка. * Розраховано за даними Держкомстату України.

За даними ООН, країни ЄС у цій же товарній групі експортують переважно лісоматеріали оброблені (38.6 %), плитну продукцію (22 %), а також вироби столярні та теслярські будівельні деталі (16.6 %). Частка експорту необробленої деревини в товарній структурі країн ЄС становить не більше 4 %. Крім того європейські компанії широко використовують деревину для виробництва продукції целюлозно-паперової промисловості, яка приносить левову частку доходів в експорті продукції лісової промисловості [7].

На фоні кризових явищ у світовій економіці торговельне сальдо України протягом 2008–2010 рр. за деревиною та виробами з неї покращилося, досягнувши в 2010 р. 486.7 млн доларів США. Торгівля

була неефективною лише за плитною продукцією та столярними й будівельними виробами. Відмічено зниження негативного торговельного сальдо за деревостружковими плитами в 137 разів (табл. 3), а через знецінення національної валюти по відношенню до євро та долара США експорт вітчизняної плитної продукції став більш привабливим для отримання прибутків.

Таблиця 3

**Сальдо зовнішньої торгівлі та індекс стану балансу
деревинної продукції 44 групи УКТ ЗЕД ***

Вид продукції	Сальдо зовнішньої торгівлі, тис. доларів США			Індекс стану балансу		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Деревина паливна	35 371	50 538	65 466	90.03	211.65	195.97
Вугілля деревне	23 355	29 419	29 827	41.74	60.63	44.91
Лісоматеріали необроблені	140 900	116 790	179 647	9.47	87.72	88.80
Лісоматеріали оброблені	264 980	191 867	225 711	36.15	63.35	62.22
Листи одношарової фанери та шпону	61 320	52 213	52 373	9.55	11.32	10.00
Плити деревостружкові	-71 737	-7 624	-524	0.45	0.89	0.99
Плити деревоволокнисті	-78 931	-38 109	-44 034	0.04	0.14	0.17
Фанера клеєна	17 459	22 320	24 004	1.56	3.53	2.76
Піддони дерев'яні	10 185	5 878	6 862	2.54	2.31	2.41
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	-132 444	-38 757	-40 218	0.35	0.64	0.68
Інші види продукції	-224	-813	-12 440	0.99	0.98	0.76
Деревина та вироби з деревини	270 234	383 721	486 673	1.51	2.36	2.42

Примітка. * Розраховано за даними Держкомстату України.

Індекс стану балансу протягом 2008–2010 рр. стабільно мав високі значення для деревини паливної, лісоматеріалів необроблених і оброблених. Загалом за цей період за групою товарів "Деревина і вироби з деревини" він зріс з 1.5 до 2.4. Зростання індексу стану балансу за деревостружковими плитами з 0.4 до майже 1.0 свідчить, що експорт цієї продукції після вступу України до СОТ швидко зростав і в 2010 р. майже зрівнявся з імпортом (див. табл. 3).

Ефективність зовнішньої торгівлі визначено на основі показників внутрішньогалузевої торгівлі між країнами однаковою товарною групою. Вважають, що така торгівля створює додаткові вигоди для країн у вигляді зростаючої віддачі від масштабу, сприяє швидкому економічному розвитку та збільшенню прибутку для всіх учасників [8].

Ступінь внутрішньогалузевої торгівлі товарами можливо виміряти за допомогою індексу Грубеля-Ллойда (G-L), який може набу-

вати значення від 0 до 1. Чим вищий показник, тим більшою є частка внутрішньогалузевої торгівлі.

Після проведених розрахунків можна зробити висновок, що Україна має розвинуту міжгалузеву торгівлю за деревостружковими плитами, виробами столярними та теслярськими будівельними деталями. Протягом 2008–2010 рр. індекс Грубеля-Ллойда для цих груп постійно зростав і в 2010 р. становив 0.997 і 0.807 відповідно. Слаборозвинені міжгалузеві зв'язки в торгівлі характерні для деревини паливної, лісоматеріалів необроблених, лісоматеріалів оброблених, про що свідчать невисокі значення індексів, вказуючи на експортний напрям торгівлі. Відчутний розвиток міжгалузеві торгівлі України деревоволокнистими плитами протягом 2008–2010 рр. – індекс Грубеля-Ллойда зріс з 0.085 до 0.288 (табл. 4).

Таблиця 4

Індекс Грубеля-Ллойда для окремих видів продукції 44 групи УКТ ЗЕД *

Вид продукції	2008	2009	2010
Деревина паливна	0.022	0.009	0.010
Лісоматеріали необроблені	0.191	0.023	0.022
Лісоматеріали оброблені	0.054	0.031	0.032
Листи одношарової фанери та шпону	0.190	0.162	0.182
Плити деревостружкові	0.620	0.941	0.997
Плити деревоволокнисті	0.085	0.249	0.288
Фанера клеєна	0.783	0.442	0.532
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	0.518	0.784	0.807

Примітка. * Розраховано за даними Держкомстату України.

Оцінку співвідношення цін на одиницю продукції за окремими підгрупами 44 групи УКТ ЗЕД представлено в табл. 5. Із проведених розрахунків видно, що експортна деревинна продукція має нижчу ціну, ніж імпортна, за виключенням виробів столярних і теслярських будівельних матеріалів. Співвідношення експортних та імпорتنих цін на круглий ліс і лісоматеріали оброблені має найнижчі значення. Дещо краща ситуація щодо плитної продукції, фанери клеєної. Проте загалом слід визнати, що Україна спеціалізується на відносно дешевих експортних товарах у вертикально диференційованих секторах. Зростання цін на цю продукцію можливе за умови підвищення її якості, а також платоспроможного попиту на товари з деревини на внутрішньому ринку країни.

Для оцінки порівняльних переваг країни в торгівлі товарами використовують індекс Баласса – показник, який характеризує співвідношення частки товару в загальному обсязі експорту країни й част-

ки експорту цього продукту в загальному світовому експорті [9]. Значення показника більше одиниці свідчить про наявність конкурентних переваг країни у виробництві відповідного товару.

Таблиця 5

**Співвідношення середніх експортних та імпорتنих цін
на окремі види продукції 44 групи УКТ ЗЕД за 2008–2010 рр. ***

Вид продукції	2008	2009	2010
Деревина паливна	0.062	0.111	0.106
Лісоматеріали необроблені	0.690	0.648	0.684
Лісоматеріали оброблені	0.463	0.314	0.272
Листи одношарової фанери та шпону	0.759	0.749	0.494
Плити деревостружкові	1.001	0.819	0.707
Плити деревоволокнисті	1.175	0.874	0.848
Фанера клеєна	0.864	0.726	0.637
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	2.156	2.030	1.892

Примітка. * Розраховано за даними Держкомстату України.

Із проведеного аналізу індексу Баласса за 2008–2010 рр. (табл. 6) видно, що Україна має значні конкурентні переваги порівняно з країнами ЄС у виробництві деревини паливної, лісоматеріалів необроблених, листів одношарової фанери та шпону; втратила конкурентні переваги у виробництві лісоматеріалів оброблених, а набула у виробництві деревостружкових плит; постійно покращує конкурентоспроможність у виробництві деревоволокнистих плит, виробів столярних і теслярських будівельних деталей; стабільно має конкурентні переваги у виробництві фанери клеєної.

Таблиця 6

**Динаміка індексу Баласса для окремих видів
деревинної продукції України порівняно з ЄС-27 ***

Вид продукції	2008	2009	2010
Деревина паливна	5.142	8.089	7.600
Лісоматеріали необроблені	4.896	5.453	5.792
Лісоматеріали оброблені	1.044	0.812	0.718
Листи одношарової фанери та шпону	3.141	3.600	3.173
Плити деревостружкові	0.807	1.075	1.194
Плити деревоволокнисті	0.033	0.068	0.078
Фанера клеєна	1.470	1.263	1.311
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	0.479	0.598	0.612

Примітка. * Розраховано за даними UN Comtrade (класифікатор HS2002) [7].

У роботі Вальраса [10] запропоновано альтернативні показники оцінки конкурентних переваг, які враховують не лише експорт, а й імпорт країни. Одним із таких показників є індекс порівняльних торговельних переваг (індекс RTA). Він розраховується як різниця між індексом порівняльних експортних переваг та індексом порівняльного проникнення імпорту (індекс RMP). Позитивне значення цього індексу вказує на торговельні конкурентні переваги, негативне – на їх відсутність.

За проведеними розрахунками видно, що Україна має торговельні переваги порівно з ЄС-27 у виробництві круглого лісу, лісоматеріалів оброблених, шпону, фанери клеєної. Водночас у торгівлі продукцією з вищим ступенем обробітку (плитна продукція, вироби столярні та теслярські будівельні вироби) таких переваг немає (табл. 7). При цьому наявний потенціал України уможливує в перспективі конкурентні переваги і за цими видами продукції.

Таблиця 7

**Відносна конкурентоспроможність
окремих видів деревинної продукції України
за 2008–2010 рр. порівняно з тенденціями ЄС-27 ***

Вид продукції	2008	2009	2010
Деревина паливна	5.606	6.485	6.421
Лісоматеріали необроблені	2.974	4.379	4.304
Лісоматеріали оброблені	3.013	2.934	2.797
Листи одношарової фанери та шпону	2.491	2.209	2.083
Плити деревостружкові	-3.012	-2.483	-2.538
Плити деревоволокнисті	-5.363	-4.683	-4.523
Фанера клеєна	1.142	1.487	1.322
Вироби столярні та теслярські будівельні деталі	-1.983	-1.764	-1.719

Примітка. * Розраховано за даними UN Comtrade (класифікатор HS2002) [7].

Отже, варто визнати, що торгівля деревинною продукцією має низку особливостей, які можна подати у вигляді SWOT-аналізу (рисунки). Підвищення ефективності експортної діяльності лісових підприємств України можливе через оптимізацію виробничого процесу, розширення виробництва екологічної продукції, використання в повній мірі інструментів інтернет-маркетингу.

SWOT-аналіз зовнішньоторговельної діяльності лісових підприємств України

Примітка. Розроблено за проведеними розрахунками з використанням [2].

На тлі наведених позитивних зрушень значною залишається питома вага експорту з України деревини паливної та лісоматеріалів необроблених (30 %), що пояснюється вищою рентабельністю їхнього експорту порівняно з подальшою обробкою. Вища ефективність лісового експорту обумовлена суттєвою різницею світових і внутрішніх цін на необроблену деревину. Рівень світових цін визначається купівельною спроможністю населення економічно розвинених країн, а також більшим розвитком галузей переробки деревини. Експортери деревної сировини в цьому не мають ніяких заслуг. Із огляду на це експорт необробленої деревини в Україні потребує додаткового оподаткування: експортер круглого лісу має отримувати нормальний підприємницький прибуток (на рівні 20 %), інша частина цього прибутку має вилучатися за допомогою експортних мит або податків і направлятися в державні та регіональні бюджети. Вирівнювання прибутковості експортної та внутрішньої діяльності зменшить інтерес державних лісогосподарських підприємств до експорту необроблених лісоматеріалів, а стимули до розвитку внутрішнього ринку обробленої деревини сприятимуть загальному розвитку національної лісової промисловості. Стимулювати розвиток деревообробної та целюлозно-паперової промисловості можна за допомогою пільгового оподаткування, кредитування за зниженими ставками, скасування імпортного мита на технологічне обладнання.

Результати досліджень свідчать, що зовнішня торгівля України деревиною та виробами з неї динамічно розвивається. Основними торговельними партнерами України виступають ЄС-27 і Туреччина. У товарній структурі експорту продукції групи 44 УКТ ЗЕД основна частка припадає на лісоматеріали необроблені (22 %) та оброблені (28 %). Імпортує Україна переважно плитну продукцію (40 %), вироби столярні та теслярські будівельні деталі (36 %).

Україна має порівняльні торговельні переваги порівно з ЄС-27 у виробництві круглого лісу, лісоматеріалів оброблених, шпону, фанери клеєної. Водночас у торгівлі продукцією з вищим ступенем обробітку (плитна продукція, вироби столярні та теслярські будівельні вироби) Україна таких переваг не має.

Перспективи розвитку вітчизняного сектору переробки деревини та експорту деревинної продукції з високою доданою вартістю залежать від лісоресурсної бази та залучення інвестицій, що, в свою чергу, залежить від інституційного облаштування лісоуправління, а також підвищення платоспроможного попиту на кінцеву продукцію з деревини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вічевич А. М.* Аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / А. М. Вічевич, О. В. Максимець. — Л. : Афіша, 2004. — 140 с.
2. *Горохівський О. І.* Вплив обмінного курсу валют на експорт деревинної продукції / О. І. Горохівський // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. — 2010. — № 3, Т. 1. — С. 36—39.
3. *Лицур І. М.* Експортне мито на деревину як інструмент вилучення рентного доходу лісового господарства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Актуальні проблеми формування рентної політики в сучасних умовах", (Київ, 17 трав. 2007 р.) : у 3 ч. / РВПСУ НАН України. — К. : РВПСУ НАН України, 2007. — Ч. 3. — С. 115—122.
4. *Максимець О. В.* Ефективність зовнішньої торгівлі деревиною та продукцією з деревини українських підприємств після вступу до СОТ та в умовах глобальної кризи / О. В. Максимець // Ефективна економіка. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
5. Податковий кодекс України станом на 19.05.2011 : офіц. вид. / Верховна Рада України // Відом. Верховної Ради України. — 2011. — № 13—14, № 15—16, № 17. — Ст. 112.
6. *Експорт – імпорт окремих видів товарів за країнами світу (щомісячна інформація)* // Офіційна сторінка Державного комітету статистики України : стат. інформ. : зовнішньоекономічна діяльність. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Офіційна сторінка UN Comtrade / Trade Statistics Database. — Режим доступу : <http://comtrade.un.org/db/>.
8. *Левкович И.* Международная торговля и трансформационный процесс в агропродовольственном секторе Украины / И. Левкович, Х. Хокманн. —

- Germany : Leibniz Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe, 2007. — 29 p.
9. *Balassa B.* Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage / B. Balassa // Manchester School of Economics and Social Studies. — 1965. — Vol. 33. — P. 99—123.
  10. *Vollrath T.* A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage / T. Vollrath // Weltwirtschaftliches Archiv. — 1991. — Vol. 130. — P. 265—279.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2011.

Карпук А. Развитие внешней торговли Украины древесной продукцией.
Проведен комплексный анализ внешней торговли Украины древесиной и изделиями из древесины 44 УКТ ВЭД при помощи оценки показателей: внешнеторговое сальдо, внешнеторговый баланс, Грубеля-Ллойда, Баласса, относительной конкурентоспособности Вальраса, соотношения экспортных и импортных цен. Разработан SWOT-анализ внешнеторговой деятельности предприятий лесной промышленности. Предложены регулирующие меры по повышению эффективности внешней торговли Украины древесной продукцией.

Karpuk A. The development of Ukraine's foreign trade in timber products.
In the article the complex analysis of Ukraine's foreign trade in timber and wood products of 44 group of Ukrainian classification of products is conducted by means of estimated indexes: Grubel-Lloyd, Balassa, comparative competitiveness, relation of export and import prices. SWOT-analysis of foreign trade activity of timber enterprises is worked out. The regulate tools of increasing the efficiency of foreign trade of timber products of Ukraine are proposed.